ئەدۆنیس:
داهێنان رستێك سەرەتای بێ كۆتاییە

و: عەبدولموتەلیب عەبدوڵلا

***تۆ هەمیشە قسە لە نوێبوونەوەو گۆڕانكاری لە زمان، لە جولەو بڕینی شێوەكان دەكەیت، دەتوانێت بڵێیت شیعرەكانم خۆیان لەو قەسیدانەی كە بە كلاسیكی یان بە نوێ ناسراون دابڕیووە، یان تۆ بەردەوام لە كوێ دابڕان دروست دەكەیت؟**

–لێرە دەبێ جیاوازی لە نێوان گوتن‌و زمان بكەین، زمان موڵكی هەموو كەسێكە، بەڵام گوتن موڵكی تایبەتە. قەسیدەی ناسراو چ كلاسیكی بێت، یان نوێ، گوتنە. گوتنێكی دیاریكراوی شاعیرێكی دیاریكراوە. پێیموایە شیعری من هیچ پەیوەندییەكی بەو گوتنە نییە. یان بەلای كەمی هەوڵدەدات هەرچی پەیوەندی هەیە بیبڕێت. ئەگەر شاعیرێك گوتنی تایبەت بەخۆی نەبێت، ناتوانێت بڵێت شیعرم لایە. كەمترین هەوڵی شاعیر ئەوەیە گوتنی تایبەت بەخۆی دابمەزرێنێت.

***لە كتێبەكەت (زەمەنی شیعر) رەنگە لە بەرامبەر (56) پێناسە بوەستین، یان ئەوانەی لە پێناسەكردنی شیعر دەچن، هەندێجاریش بە یەك ناكۆك دەكەونەوە. ئایا دوای ئەو ئەزموونە درێژەی خۆت نزیكایەتیەكت بۆ دوا تێگەیشتنی شیعر وەك وەزیفە، وەك پەیوەندییەكانی بە شاعیرەوە لەلا دەست دەكەوێت؟**

–ناشێ زانستێك بۆ شیعر دامەزرێنین بەو مانایەی كە وشەی زانست دەینوێنێ، بە دەستەواژەیەكی دیكە ناتوانیت لە رێگەی زانستەوە لە شیعر نزیك بكەویتەوە، تا رادەیەك دەشێ رەخنەی شیعری زانستی بكەوێتەوە، چونكە رەخنە جۆرێكە لە تیۆریزەكردن، بەڵام ئەوە شتێكەو كردەی ئیبداعی شتێكی دیكە. لە كردەی ئیبداعیدا زۆر شت دەمێنێ، بەڵام لە (زانست) هەموو شتەكان دەكەونە ژێر (یاسا)و (رێسا)وە.

ئەوەی تۆ لە زەمەنی شیعر بە پێناسە ناوی دەبەیت، پێناسە نین بۆ دیاریكردنی شیعر وەك خۆی، یان دیاریكردنی زانست وەك ئەوەی هەیە. ئەوەی كە من لەو پێناسانەدا هەوڵیان بۆ دەدەم گرتنی چركەساتی شیعرییە، یان ئەو حاڵەتە شیعرییەی كە منی تێدام، ئەو چركەساتانەش تەنها یەك حاڵەت نین، ناشكرێ لە ژمارەیەكی دیاریكراودا قەتیسیان بكەین، بۆیە زۆر ناویان هەیە، كۆمەڵێك ناو كە سات دوای سات دەگۆڕێن.

كردەی ئیبداعی هەڵقوڵانەو لە رەهەندی كەشفكردندا دەجولێتەوە، واتە لە رەهەندێك كە كۆتایی نایەت، بۆیە

دیاری ناکرێت، هەر لێرەشەوە نێودژی نەفی دەکاتەوە.
هەندێجار دەڵێیت شیعر وەك كردەیەكی ئیبداعی مەرگە، لە ڕۆژێکی دیکەدا دەڵێیت ژیانە، ئەوە مانای نێودژی ناگەیەنێت، بەڵکو لە حاڵەتی گرتنی شتێکدایت کە توانای گرتنیت نییە، نێودژی دەکەوێتە بەرەی زانستەوە نەك بەرەی شیعر.
هەموو ئەوەی مرۆڤ بەرهەمی دێنێت جگە لە هۆیەك بۆ زێتر كەشفكردنی خۆیو دنیاو دەستبەسەراگرتنی ماددەو سروشت شتێکی دیکە نییە، تەنها مەبەست هەر مرۆڤە، وەك چۆن لێرەدا لێکجیابوونەوەیەك لە نێوان هۆیەکان دەبینرێت، هەروەها جیاوازییەکیش لە نێوان ڕۆڵی هۆیەکاندا هەیە، یان وەزیفەکانیان.
کەواتە بۆ نموونە لە گۆڕەپانی (ئەلکۆرنۆدی پاریسی گەشتیاریدا) تۆ سەیری (بەعلەبەك یان تەدمر، یان ئەهرام، یان ئەلئەکرۆبۆل، یان کۆڵەکەکانی فیرعەون) بکە، ئەگەر وەك هونەر سەیریان بکەیت ئەوە وەزیفەیەك لە وەزیفەکانی هونەریان پێدەبەخشیت، ئەگەر نا وەزیفەی دیکەیان پێدەبەخشیت، لە سەیرکردنی دووەمدا دوای ئەوەی کە هونەر دەشێوێنیت، ئینجا دەیکوژیتو دەیشاریتەوە، بەڵام کە وەك هونەر سەیری دەکەیت، ئەگەر ئامادەگی کردەی ئیبداعی ئەو شوێنەت تێدا بێت کە لێی هاتۆتە بەرهەم ئیتر لەگەڵی دەژیتو تێکەڵی دەبیت، وەك چۆن لە پێناو زێتر كەشفكردن، ڕووبەڕووی زۆرترین تەقینەوەی وزەی ئیبداعی دەبیتەوە.
لە دووتوێی ئەو بۆچوونەی کە تۆ دیارت کرد، وەك من تێیگەیشتبم، نزمترین ئاستی ئەو وەزیفەیە بە مانا بڵاوو باوەکەی ئاستی کۆمەڵایەتیو سیاسی ڕاستەوخۆیە، ئەوەش ئاستی (گەشتیارانەیە). بەڵام بەرزترین ئاستی ئەو وەزیفەیە ئەو ئاستەیە کە ئارەزووی مرۆڤ بۆ بەردەوامیو تەجاوزکردنی پێدراوە هەنووکەییەکان بێدار دەکاتەوەو دەبێتە پاڵنەرێك بۆ دۆزینەوە، ئەوەش ژیان وا لێدەکات کە بڵێسەی هەمیشە لە جولە، قەڵەمباز، پەی پێبردن دابێت، لەو ڕووەوە شیعر (ئەگەرچی من نایناسم) لە پێناو تەعبیرکردن لە نادیار دەرگا لە قوڵاییەکانی ناخ دەکاتەوە، واتە بۆ ئەوەی زێتر بڕوا بە مرۆڤ، بهێنیت بەوەی کە خۆی سێنتەری گەردوونو خاوەنی گەردوونە، بڕوا هێنان بەوەی کە مرۆڤ، نادیار دەبڕێتو کۆنترۆڵی دەکات.
*هەمیشە ئاماژە سەرەتاییەکانی تۆ بە (سفر/سپێتی) بە مانا دوالیزمییەکەی دەکەوێتەوە، ئەو دوالیزمییەش دەبێتە دوو بەش، یەکەم: لێووردبوونەوە لە زاراوەی پەیامبەری. کە پێویستی بە ڕەتکردنەوەو دامەزراندن هەیە، ئەوەش بە ناوەوەی خۆتەوە بەندە، واتە دەکەوێتە دووتوێی باگکراوەندی ئاینیتەوە.
دووەم: لێووردبوونەوە لە عەدەمیەتی سەر بە ئەورووپای مۆدێرن، کە خودی ئەو نێودژییەش دوو نێودژی دیکەی بەدوادادێت.
یەکەم: ئەوەی کە پەیامبەری ئایینییە لە بیرکردنەوەدا ئاماژە بە میسالیەت دەداتو پێیوایە فیکر پێش وجود دەکەوێت.
دووەم:میتۆدێك لە شیعردا هەیە پێیوایە کە ئەوە فۆرمە دەبێتە هەڵگری ناوەڕۆك.
ئایا ئەوەی کە هەمیشە مەسەلە ئەدۆنسییەکان دەوروژێنن، ئەو نێودژییانەن (ئەو پرسانەن کە تایبەتن بە ئەدۆنیس–و:ك) یان ئەو مەسەلانە هۆی دیکەیان هەیە؟
–ئەو پرسیارە ئیشکالیەتی زۆر دەوروژێنێ بۆیە نامەوێت بچمە نێو وردەکارییەکانییەوە، چونکە چوونە نێو وردەکارییەکان پێویستی بە ڕوونکردنەوەی درێژ هەیە، جگە لەوەش ئەو پرسیارە گفتوگۆیەکی مەعریفی

دەسەپێنێت. بۆیە ئەمڕۆ دەمەوێت بە شێوەیەکی راستەوخۆ هەر تەنها دەست بۆ ناوکۆی پرسیارەکان بەرەو بەوە واز بێنم.

قۆناغی ئاسمانی لە پەیامبەری، وەك دەزانین دواتر هات. لە بنەڕەتدا پەیامبەری بۆخۆی بتپەرستیو سروشتییە، ئەگەر پەیامبەری دەلالەتێکی شیعری هەبێت ئەوە بەو پەیامبەرەی یەکەمەوە دەلکێت: واتە راستەوخۆ قسەکردنە لەگەڵ نادیاری گەردوونی بە شێوەیەکی سروشتی، بێ ئەوەی ناوەندیارێك لە ئارادابێت، ئەوەش پێویستی بە زمانێکە کە دەکەوێتە نێو شتەکانەوە نەك دەرەوەی شتەکان.

لێرە نەبوونی (میسالیەت) واتە نەبوونی فیکر، جا چ ئەو فیکرە بکەوێتە پێش، یان دوا (واتە فیکر چ پێش بوون بکەوێت، یان لە دوای بوون دروست بێت–و:ك) بەڵام بوون لە رووی دووەمەوە (پێشتر بێت یان پاشتر) یان بە دەستەواژەیەك کە بە مانا هاوچەرخییەکەیەوە زۆر لە زمانی عەرەبی نزیکە: مانایەك نییە پێش (وێنە) بکەوێت، بەڵکو لێرە لە بنەڕەتدا (مانا/وێنە)و (وێنە/مانا) هەن.

سەرەتاکان هەمیشە لە (سفر/سپێتی)یەوەیە، ئەوەش لە لایەك جەختکردنە لە کردەی سەرەتاکان، لە لایەکی دیکە جەختکردنە لە کردەی ئیبداعی، هەر لە رێگەی ئەو دیدەشەوە بە گێمێك (–گێم لە بری وشەی (شوط)ی عەرەبی بەکارهاتووە_و:ك) دەژمێردرێت کە دەکرێ داهێنەر لە گۆڕەپانی دنیادا بۆ کەشفکردنی نادیارەکانی (مانا/وێنە) پێی هەڵبسێت، هەموو گێمێکیش دەبێتە سەرەتا. کەواتە ئیبداع زنجیرەیەك گێمی بێ کۆتاییە، زنجیرەیەك سەرەتای بێ کۆتاییە. تۆ ناتوانیت داهێنەر بیت ئەگەر وەڵامی ئامادەت بۆ پرسیارە تەرح کراوەکان هەبێت. بەڵکو ئەو کاتە دەبیتە داهێنەر، کە هەڵگری پرسیاری خۆت بیتو پرسیاری تایبەت بەخۆت بخەیتەوە. ئەو کاتەی کە سەرەتاکانت دەست پێدەکات، بەڵام ئەگەر هیچت بۆ گوتن نەبێت کەواتە هیچ پرسیاریشت بۆ خستنە روو نابێت. پرسیارکردنیش هەمیشە سەرەتایە، لەو دیدەوە شیعر (کە لێرە من نازانم چییە) پرسیارە، نەك وەڵام.

ئەو ماوەیەی کە دەکەوێتە نێوان خستنە رووی پرسیارو وەڵامدانەوەی پرسیار ماوەیەکی عەدەمییە، چونکە عەدەمییەت واتای ونبوونی وەڵام دەگەیەنێت، عەدەمییەتی (ئەورووپی) کە (نیچە) بانگەشەی بۆ کرد، نەبوونی وەڵامی ئەورووپی بوو لە بەرامبەر پرسیارە تازەکاندا، بە مانایەکی دیکە عەدەمییەت هەرەسهێنانی بەهای ئەورووپی (یەهودی–مەسیحی) دەگەیەنێت. کەواتە عەدەمییەت لەو ساتە بە ئیجابی دەکەوێتە کە لە رێگەی پەی بردن بە پرسیاری نوێ دوای وەڵامی تازە دەکەوێت.

بەڵام ژیاری عەرەبی وەك ئاستو وەك بونیادە باوەکەی کامەیە؟ هەڵبەتە ژیارییەکە لە وەڵام، وەڵامی یەکلاکەرەوەو بنبڕ، دەمەوێت بڵێم ژیاری عەرەبی نەك هەر تەنها نکۆڵی لە پرسیار دەکات، بەڵکو دووبارە هەمان وەڵامە ئامادەکراوەکان دەسەپێنێت. تەفسیرێك دەسەپێنێت کە بە زۆر دەگشتێنرێتو هەندێجاریش لقی لێدەکاتەوە. بەڵام وەك دەزانین واقیعی نوێ لەو وەڵامانەی تێپەڕاندووە، بەو مانایەش ئەگەر ئێمە هەڵگری پرسیاری نوێ نەبین، کەواتە شتی نوێشمان بۆ گوتن نییە، لێرەوە هەندێکمان بە هێزی ئەو رووداوانە دەژین کە وەڵامە کۆتائامێزەکان دەوریان داون. هەروەها گێمەکانی ئەوانیدیکەش دووچاری ناجۆرییەك دەبێتەوە، وەك چۆن لە هەمان کاتتدا پرسیارو وەڵامەکانیشیان دووچاری ئەو ناجوورییە دەبێتەوە، ئێمە لە ئاستی ژیاریدا بەمجۆرە دەژین، لە عەدەمییەتێکی دووالیزمئامێزداین، ئەویش نەبوونی وەڵامی تایبەتو ناجووری پرسیاری

ئەوانیدیکەیە.

من لە شیعرەکانمدا هەوڵدەدەم تەجاوزی ئەو عەدەمییەتە دوالیزمەییە عەرەبییە بکەم، بۆ ئەوەی پرسیاری تایبەت بەخۆم درووست بکەمو لەوێوە بگەمە وەڵامی تایبەت بەخۆمان. لێرە لەگەڵ تۆ یەکدەگرمەوە کە شیعرم نوێنەرایەتی ساتەوەختێکی عەدەمی عەرەبی دەکات، ئەویش کۆتایهێنانە بە دنیای کۆنو دامەزراندنی دنیای نوێ. بەڵام نەك عەدەمێکی پووچگەرایانە، بەڵکو عەدەمیەتێك کە بە دوای دنیای نوێو بەهای نوێدا دەگەڕێت.

ئایا لەوەدا نێودژی هەیە؟ هەر چۆنێ بێت لەوەی کە پێشکەشم کرد دەبێ ئەو نێودژییە ببینین ئەگەر بەراستی لە ئارادا بێت. لەو چوارچێوەیەدا دەبێ چاو بەو چەمکانەدا بگێڕینەوە کە لە ڕێگەی وەڵامە کۆنەکانەوە هاتوونەتە ئاراوە، ئەوە بۆ ئەوە ناگەڕێتەوە کە (فۆڕم) بە بوون لەخۆدا ناوزەد کراوە، ئەوەش نییە کە (ناوەڕۆك) بە بوون لەخۆدا ناودەبرێت. ئەگەر ئەمڕۆ بشێ ئەو چەمکانە بەکار بهێنین هەر دەبێ لە ناوەڕۆکە کۆنەکە بەتاڵیان بکەینەوە، باشتر بڵێم نابێ هەر تەنها وەك فۆڕم یان ناوەڕۆك بۆ شیعر بگەڕێینەوە، چونکە قەسیدە بونیادێکە بۆ تەعبیرکردن، جەستەیەکە. بەمجۆرە قەسیدە ناوەڕۆکێك نییە کە فۆڕمی بۆ زیاد بکرێت، بە شێوەیەکی باشتر بڵێم قەسیدە هەر تەنها فۆڕم یان ناوەڕۆك نییە، بەڵکو وەك سەرەتا بونیادێکە بۆ تەعبیر کردن: (مانا/وێنە)، (وێنە/مانا) یەك جەستەیە. بەمجۆرە ناتوانین (مانا)ی قەسیدە یان (ناوەڕۆك) وەك شتێکی سەربەخۆ، جیا، دیاریکراو، عەقڵی، روون، دەربهێنین. بەڵکو قەسیدە ئاسۆیەکە بە نێویدا گوزەر دەکەین: لەخۆمانی ناگرین، بەڵکو رەهەندەکانی کەشف دەکەین، ئەگەر لەم بارەوە پێکچوونێکم هەبێ دەڵێم پەیوەندی مانا بە وێنە، یان ناوەرۆك بە فۆڕم وەك پەیوەندی رووی کاغەزی سپییە بە رووەکەی دیکەی کە ئەویش هەر سپییە.

ئەوەی دەشێ لە نێوان فۆڕمو ناوەڕۆك لەمەودوا نکوڵی لێبکەین خودی ئەو پەیوەندییە جەدەلیەی نێوانیانە. چونکە ئەو پەیوەندییە وامان لێدەکات بۆ ئەو تێگەیشتنە کۆنە بگەڕێینەوە، ئەوەش لە بەر ئەوەیە کە دوو ئاست، یان دوو لایەنی سەربەخۆو دیارو جیاواز دەسەپێنێت.

***لە قەسیدەی (تاك بەشێوەی کۆ) قسە لەو مەسافەیە دەکەیت کە (دوو عاشق)ی پیاو ژن ئەگەرچی لەو پەڕی یەکگرتنیش دابن لێکجیا دەکاتەوە. ئەوە مەیلی خۆدانە پاڵ ئافرەتت لا دەردەخات، ئایا ژن لای تۆ تاکە یان چەندانێکە؟ هەروەها لە بارەی خۆشەویستی و ئافرەت چی دیکە هەیە؟**

– یەك جەستە نیین، بۆیە ئافرەت یەك نییە. (هەروەها پیاویش، بەڵام بە نیسبەت من ژن یەکە). هەموو جەستەیەك کیشوەرێکە لە ڕێگەی پەیوەندی ئێمەو بە گوێرەی ئەو پەیوەندییە گەورەو بچووك دەبێتەوە. گفتوگۆ لە نێوان جەستەو جەستە، دۆزینەوەی ئارەزووە خەفەکراوە سۆزئامێزەکان، ئەوانەو هیدیکەی نێوان دوو جەستەی دی بۆ خۆی نهێنی (خۆشەویستی/سێکس)ییەو سەرەتایەکی هەمیشەییە کە دووبارە نابێتەوە. ئەوە بۆ خۆی شیعرێکی دیکەیە کە (ماددە/سروشت) دەینووسێتەوە. دەشێ بەرزترین شیعر بێت، رەنگە لە ئاستی مواکەبەکردن یان یەکگرتن ئاواتی ئەو شیعرە بێت کە زمان دەینووسێت.

دوو ئاشقەکە لەو دیدەدا دووبارە هەردووکیان (مانا/وێنە)و (وێنە/مانا)ن.

***جیاوازی نێوان کلاسیکی و نوێ چییە؟**

–لە نێوانیاندا کۆمەڵێك جیاوازی هەیە، هەر لە بۆچوونیان بۆ دنیا، چۆنێتی تەعبیرکردن لەو بۆچوونە، ئەو

جیاوازییانه له كتێبی ڕەخنەی شیعری خراوەتە ڕوو، لێرە هیچ شتێك بۆ دووبارەكردنەوەیان شك نابەم. بەڵام لە نێوایاندا یەكەیەكی قووڵیش هەیە، ئەویش یەكەی ئیبداعو دواتر بەهای شیعرییە لە ئاستی ئیبداع، جا بە هەر فۆڕمێك تەعبیری لێكرابێت.

كلاسیكییەت كۆمەڵێك خەسڵەتە كە شیعرێكی پێ وەسف دەكرێت. تازەگەرێتیش هەروەك كلاسیكییەت كۆمەڵێك خەسڵەتە كە شیعرێكی پێ وەسف دەكرێت. كەواتە كلاسیكییەتو تازەگەری دوو سیفەتن دواتر دراونەتە پاڵ شیعر. واتە لە سەر شیعر هەڵنراون، شیعر لە سەر ئەوان ڕۆنەنراوە. شیعرانێك هەن هەندێك لە خەسڵەتی كلاسیكیان بەجێ هێناوە دەشێ بە كلاسیكی ناویان بەرین، بەڵام ئەوە بەو مانایە نییە، كە شیعرێكی گەورە نییە. لێرە هەندێك بەرهەمی شیعری هەن كە هەندێك لە خەسڵەتەكانی تازەگەرییان لەخۆدا هەڵگرتووە بەو پێیە دەبێ بە تازە وەسفیان بكەین، بەڵام ئەوە دەلالەت لەوە ناكات كە شیعرێكی گەورەیە.

***كەواتە بەهای شیعری لە كوێ دایە؟**

–لە ئاستی ئیبداعی دایە.

***بەڵام لێرەدا دەستەواژەی (ئاستی ئیبداعی) تەمومژاوییەو ئاماژە بە دنیابینیو شێوەی هونەری واتە (ناوەڕۆك)و بونیادی هونەری، ئەو دنیابینییە دەكات، ئەوانەش یەكەیەكن لێكجیا ناكرێنەوە. وەك زانراوە تۆ لەو یەكەمانەی كە تێڕوانینیت بۆ تازەگەری بە دەرچوون لە كلاسیكییەت دەكەوێتەوە. ئەگەر كلاسیكییەت سەر بە ئیبداعی شیعری بێت باشە بۆ دەرچوون، یان بە سەردا تێپەڕین؟**

–ئەو پرسیارە وام لێدەكات بە جوانی هەندێك خاڵی گرنگ كە تاكو ئێستا جێی بەد تێگەیشتنو بەدحاڵیبوونن بخەمە ڕوو:

یەكەم، من هیچ جارێك لە سەر ئاستی ئیبداعی نەمگووتووە با لە كلاسیكییەت دەرچین، یان بەسەری تێپەڕین. چونكە ئەوە كلاسیكییەتە كە دەبێتە ئاوگی درەختی شیعر، یان بەشێكە لە فەزای شیعری، باشە چۆن لەو فەزایە دەردەچین؟ چۆن (ئەمروئەلقەیس) یان (ئەبی نەواس) یان (ئەبی تەمام) یان (گلگامێش) یان (شكسپیر) ڕەت بكەینەوە؟ ئەگەر ڕەتیانبكەینەوە كەواتە شیعرییەتی خۆمان ڕەت دەكەینەوە.

دووەم:هیچ جارێك نەمگووتووە تازەگەری شیعرییەت دەسڕێتەوە.

سێیەم:ئەوكاتەی كلاسیكییەت ڕەت دەكرێتەوە كە هەڵگری شیعرییەتێكی وەرگیراو بێت، واتە كاتێ شاعیرێك خۆی لە تایبەتمەندییەكان ڕووت كردەوەو هانای بۆ دەرەوە برد. ئەوە بۆ خۆی بە سەر تازەگەریشدا جێ بە جێ دەبێت.

چوارەم:ئەو كاتەی كە كلاسیكییەت دەبێتە كلاسیكییەتێكی وەرگیراو، واتە كاتێ بە هۆی بێ توانای ئیبداعی گەلێك، لە قۆناغێكی مێژوویی، كلاسیكییەت دەبێتە كۆمەڵێك تایبەتمەندی ڕووت. دەبێتە كارێك بۆ سیخوڕی كردنو گشتاندنێك كە سیستەمێكی باو بۆ هەژموونو چەسپاندنی خۆی ممارەسەی دەكات. ئیتر لەوێوە شیعریش نموونەئامێز دەكەوێتەوەو دەگۆڕێت بۆ شێوازگیریو ڕێسا. شێوازگیریو ڕێساش دەبنە یاساو فێركاری. بەمجۆرە ئەوەی كە شێوازگیریو لاساییكردنەوە دەستی بەسەردا دەگرێت، بە دەستەواژەیەكی دیكە هۆنراوە دەستی بەسەردا دەگرێت، شیعر ون دەكات.

ئەوەی بۆ كلاسیكییەت ڕاست دەكەوێتەوە بۆ تازەگەریش ڕاستە.

پێنجەم:کاتێ قسەت لە تەجاوزکردنی رابردووی شیعری کرد، من ویستم وزەی ئیبداعی کە ئەو تەعبیرەی هەڵگرتووە لە شێوازگیری یان نموونەگیری کە هۆیەکە بۆ بەرهەمهێنان، جیا بکەمەوە. بزاڤی شێوازگیری، بزاڤێکە لە سەرکوتکردن، ئەو بزاڤە لە هەموو سەردەمەکانو هەتا ئێستاش دەستی بە سەر رۆشنبیری ئێمە داگرتووە. ئەوەیە کە تۆ بانگەشەی بۆ دەکەیتو من بانگەشەی تەجاوزکردنو رووخانی بونیادەکانی دەکەم.

***کەواتە بزاڤی تازەگەری بە نیسبەت تۆ چ دەگەیەنێت؟**

–زۆر شت، بە تایبەتی لەو چوارچێوەیەدا بۆ من دوو شت دەگەیەنێت: یەکەم، ئیبداع. دەبێ شاعیر دوور لە لاساییکردنەوەو شێوازگیری، قەسیدەکەی وا بنووسێت کە یەکەمجار ئەو ئیبداعی دەکات. دووەم، جەختکردنە لە سەر ئەوەی کە بەراستی لێرەدا توانای زۆر هەن لە دەرەوەی (بەحرەکانی خەلیلی فەراهیدی) شیعری عەرەبی دەنووسن. ئەو بەحرانە بێ ئەوەی لە شیعرییەتی عەرەبی تێبگەن، چۆن دەتوانن ئیقاعی شیعری عەرەبی رەتکەنەوە،.

تازەگەری وەك پێویست مانای رەتکردنەوەی بەحرەکان نییە، ئەگەر ئەوە بێت، کەواتە وەك ئەوە وایە بۆ نموونە مۆسیقای (شتوکهاوزن یان مۆسیقای ئەلکترۆنی بە گشتی) بە بیانووی ئەوەی کە نوێیە، جێگای مۆسیقای (بیتهۆڤن یان باخ) بگرێتەوە. ئەوە هەر تازەگەری جاهیلەکانی مۆسیقا ناگرێتەوە، بەڵکو دەلالەت لە تازەگەری ئەو پەککەوتانە دەکات کە ناتوانن ئیبداع بکەن. ئەگەر بەهای شیعری گەورەی عەرەبی لە بەحرەکانەوە بێت، ئەوە وەك ئەو تازەگەرییە دەکەوێتەوە. لەو حاڵەتە دەبێ شیعری (ئەمرولقەیسو زی ئەلرەمەو ئەبو نەواسو ئەبو تەمامو موتەنەبی) رەت بکەینەوە. ئەوەش واتە رەتکردنەوەی رووبەکی دنیابینی لە شیعری عەرەبی ئەو رووەی کە کەسێتی عەرەبی کەشف دەکات، هەروەها دەبێتە رەتکردنەوەی بەشێك لە دنیابینی شیعری داهێنەرانەی تەواوی چاخەکان.

***ئەگەر ئەوە پێکچواندنی کۆنو نوێ بێت، باشە چەمکی تازەگەری دەکەوێتە کوێوە؟**

–دەکەوێتە دووتوێی ئەو بزاڤە کۆششئامێزو بەردەوامەی فەزای ناوەوە، فەزا باڵا بەرزەکەوە، دەشێ ئەو گەرانو کۆششکردنەش بە شێوەی جۆراوجۆر پراکتیزە بکرێت. بۆیە لێرە ناچارین جەخت لە سەر ئەوە بکەین کە شیعرو هونەر بەگشتی شێوەی رەها لەخۆ ناگرێت، هەموو قەسیدەیەك شێوەی تایبەت بەخۆی هەیەو ئەو شێوەیەش وەك ئیبداع دووبارە نابێتەوە، بەڵکو وەك تەقلیدو شێوازگەری دووبارە دەبێتەوە.

بۆیە (فۆرم) یان شێوە یەکەمین نیشانەیە بۆ جیاکردنەوەی داهێنەر لە لاساییکەرەوە. لەو ئاستەدا جیاوازی نێوان داهێنەرو لاساییکەرەوە ئەوەیە کە داهێنەر فۆرم دادەهێنێ، بەڵام لاساییکەرەوە بەکاری دەهێنێت.

***بەڵام ئایا بە شێوەیەکی پراکتیکیو واقیعی، شیعری کلاسیکی کۆتایی نەهاتووە؟**

––شیعر کۆتایی نایەت بەڵکو بە رێگەکانی تەعبیرکردندا دەچێتەوەو رێگەیەکی نوێ بۆ تەعبیرکردن دەدۆزێتەوە. کە دەڵێین (شیعری کلاسیکی کۆتایی هاتووە) ئەوە پەیوەندی بە کەوتنی زانستییەوە دەکات. وەك ئەوەی کلاسیکییەت حەقیقەتێکی زانستی بێتو حەقیقەتی تازەگەری بەتاڵی کردبێتەوە. وەك چۆن لە رووی زانستییەوە دەڵێن: ماکینە حەقیقەتێکی زانستییەو فرۆکە یان بۆ نموونە مووکێت وەك حەقیقەتێکی زانستی بەتاڵی کردۆتەوە،. ئەگەر ئەوە راست بکەوێتەوە ئەو کاتە شیعری کۆن هیچ بەهایەکی نامێنێتو بەتاڵ دەبێتەوە وەك چۆن چرای زەیتی لە لایەن گڵۆپی کارەبایی بەتاڵ کرایەوە.

شیعری کلاسیکی یان رۆمانتیکی....هتد، شتێك نییه لەگەڵ تازەکردنەوەی زەمەنەکان کۆن بکەوێتەوە، بەڵکو بە پێچەوانە لەگەڵیدا نوێ دەبێتەوە.

زانست یاساکانی راستبێژی خۆی لە رێگەی ئەزموون و گریمانەکانەوە دادەمەزرێنێ. رەنگە حەقیقەتی ئەمڕۆ لە چاو دوێنێ هەڵە بێتەوە. هەروەها حەقیقەتی زانستی بەردەوام پێویستی بە چاو پێداگێڕانەوە هەیە. بەڵام شتی وا لە شیعردا نییە. شیعرێکی گەورەی ئەمڕۆ کاری ئەوە نییە بێت قەسیدەیەکی کۆن رەشبکاتەوە. هەروەها بۆ نموونە یاسای کێش کردن ئەگەر (نیوتن)یش نەیدۆزیبایەوە ئەوە یەکێکی دیکە دەیدۆزییەوە. بەڵام مەحاڵە یەکێکی دیکەی جگە لە (دانتی) بێت (کۆمیدیای خواوەند) بنوسێتەوە. یان شیعری (موتەنەبی) یەکێکی دیکە بینووسێتەوە. ئەوەش یەکەم بەو مانایەیە کە ئیتر شیعر شیعرە، نەك بەوەی کە کلاسیکییە یان نا کلاسیکی.

هەروەها لە شیعردا تاکی داهێنەر هەمیشە لە سەرەتادایە. کارە شیعرییەکانی پێشووش ئەوە ناگەیەنین کە دوا حەقیقەتیان پێیە، بەڵکو وەك ناکۆتایی دەردەکەون. هەروەها داهێنەری ئەمڕۆ لە (گلگامێش یان سۆفۆکلیس یان ئەمرولقەیس) پێشکەوتوو تر نین. چونکە قەسیدەکانیان لە رەگەزە کۆنەکانەوە دەرنەهێناوە، بەڵکو وەك ئەوەی یەکەم جار بێت ئەوان دایهێناوە. لە سەر داهێنەری ئەمڕۆ پێویستە هەموو شتێك بکات وەك ئەوەی هیچ کەسێکی تری لە پێش نییە، ئەوەش پێچەوانەی پیاوانی زانستە.

***شاعێرێکی گەورەی وەك تۆ چ بە شاعیرە بەرزەکان دەڵێت؟**

– ئەگەر بشێ ئەو رۆڵە وازی بکەم، پێیان دەڵێم پرسیارە تایبەتیەکانی خۆتان بەرەو رووی دنیا و شتەکانی بکەنەوە، بۆ ئەوەی گوتنی تایبەت بەخۆتان دابمەزرێنن.

***

__تێبینی:__ ئەو گفتوگۆیە لە لایەن (محەمەد عەبدوڵڵا)وە سازکراوە، لە بنەڕەتدا دوو چاوپێکەوتن بوو، کە بۆ رۆژنامەی (ئەلسەفیر) بە ئەنجامی گەیاندووە، بەڵام من هەردووکیانم بە یەکەوە بەستەوەو هەندێك پرسیارم لێ لابردووە کە کەمتر پەیوەندییان بە ئیبداعی شیعرەوە هەبووە، وەك چۆن بە پێی پێویست هەندێك لە پرسیارەکانم پاش و پێش کردووە،.

__سەرچاوە:__

ادونیس، الحوارات الكاملة، الجزء الاول، بدايات للطباعة و النشر و التوزيع، سوريا-ديمشق، ط1، 2005، ل145-153